

NASLEDNI EMOCIONALNI KAPACITETI REDEFINISANOST EMOCIONALNIH KATEGORIZACIJA I MANIFESTACIJA

Miroslav Kuka^{1*}, Jove Talevski¹, Ivan Jankovic²

¹*Pedagoški fakultet u Bitolju, Univerzitet Sv. Kliment Ohridski, Republika Severna Makedonia*

²*Akademija vaspitačko - medicinskih strukovnih studija u Kruševcu, Republika Srbija*

*Autor za korespondenciju. E-mail: miroslav.kuka@kuka-grosmeister.com

Rezime: Ovim radom pokušaćemo otvoriti marginalizovanu ali po stanju stvari aktuelnu raspravu o pojmu nauke i vremenskoj održivosti stohastičkih zakonitosti u oblasti društvenih nauka. Daćemo jedno novo tumačenje, posredstvom komparativne analogije, a u cilju revidiranja postojećih pedagoško - psiholško - socioloških naučnih stavova. Ovim radom pokušavamo definisati jedan novi smer razmišljanja, definisan limitiranim i bitno ne menjanim individualnim kapacitetima pojedinca. Naš pristup izražen je u stavu da je nauka saznano - razvojna stvarnost, podložna sadržinskim promenama, a ne vrednosni sistem interpretacija i definisanih pravaca razmišljanja. Šta je na području stohastičkih zakonitosti, izvršenih kategorizacija, popisanih manifestacija i novih definisanja „emocija“ urađeno poslednjih decenija, a šta predlažemo, prikazaćemo kroz simplifikovanu analizu u okviru ovoga rada.

Ključne reči: emocije, kategorizacije, manifestacije, emocionalni kapaciteti, nasledni potencijali, društvene promene, individualni limiti

UVOD

Savremene društvene promene se manifestuju u svim sferama života, uzročno posledično uslovljavajući individualna i društvena prilagođavanja tim promenama. Generacijska izloženost ljudi stalnim društvenim promenama, inicira stvaranje nove emocije kod ljudi, koja se počinje javljati od rođenja. Ta nova emocija se uočava kod sve većeg broja ljudi, bez obzira na njihovo kulturno nasleđe. Naše istraživanje je korelacioni model istraživanja koji ispituje odnos između emocija i permanentnih društvenih promena. Istraživanje tipa korelacionih anketa je vrsta istraživanja koja pokazuje odnos između varijabli, tj. da li neke promene uočene u jednoj od varijabli mogu biti posledica druge varijable.

Najvažnija karakteristika savremenog društva je neprekidna promena. Zahvaljujući informatičkoj revoluciji, razvijene zemlje napuštaju koncept industrijalizacije i okreću se uslužnim delatnostima. Savremeno društvo se preobražava u postmodernu, koje sve više sumnja u dosadašnja naučna objašnjenja. Međutim, nametnute društvene okolnosti nisu promenile razlike u definisanju naučnih u odnosu na ostale oblike stečenih znanja. U više svojih publikovanih naučnih radova i medijskih nastupa, autori su trihotomiju naučnih, religijskih i zdravorazumskih (laičkih) znanja opisali na sledeći način:

“Pod naukom podrazumevamo razvojni sistem istinitih znanja (teorema, hipoteza, teorija, zakona...) o svetu, do kojih se dolazi primenom određenih metoda, a svesno ili nesvesno, polazeći od izvesne filozofske teorije i pogleda na svet. Nauka je opštiji pojam od teorije, jer

svaka nauka obuhvata veći broj teorija kojima tumači rezultate istraživanja u svojoj oblasti: 1. Fizika sadrži teoriju kvanta i teoriju relativnosti kao svoje fundamentalne teorije, 2. Biologija sadrži Darwinovu, Morganovu, Vajsmanovu i druge teorije, 3. Filozofija sadrži pragmatizam, egzistencijalizam, fenomenologiju i druge filozofske teorije, kojima se razvijaju filozofske nauke poput logike, etike, estetike, itd. Naučnim znanjima su prethodila religijska i zdravorazumska znanja koja i danas postoje. **Religijska znanja** imaju koren u ljudskoj praksi, ne potiču iz iskustva, već su plod božanskog otkrovenja. Religijske istine ili dogme (od grčkog *dogma*, što znači misao) saopštene su izabranima (Mojsije, Isus, Muhamed...), te se smatraju večnim i nepromenljivim. To znači da religijske dogme (o božanskom poreklu čoveka, o besmrtnosti duše, o Strašnom sudu...) i ako se kao naučna znanja mogu sređeno izlagati i na neki način dokazivati, nisu naučna znanja, jer se njihova tačnost ne može objektivno proveriti, te se u njih može samo verovati ili neverovati. **Zdravorazumska (laička) znanja** su znanja čoveka iz prakse, koja je stekao u procesu svog životnog iskustva i koja mu teorijski služe za uspešno usmeravanje svojih praktičnih delatnosti. Ova znanja potiču iz praktičnog iskustva i omogućuju nam da sa izvesnim uspehom tumačimo pojave i predviđamo njihov tok. Tako se praksa topljenja i prerade metala, lečenja ljudi i životinja.... vekovima pre pojave nauke zasnivala na zdravorazumskim znanjima. Međutim, nedostatak ovih znanja je u tome što su neproverena, nepouzdana, puna predrasuda, a njihovu uspešnu primenu ograničava njihova jednostranost, proistekla iz činjenice da su izvedena iz ograničene prakse pojedinaca i društvenih grupa (npr. zdravorazumsko shvatanje je: Sunce izlazi na istoku a zalazi na zapadu, tj. Sunce se okreće oko Zemlje). Ako uporedimo tvrdnje koje smatramo tačnim na osnovu zdravog razuma, videćemo da ima i onih koje se međusobno isključuju: za jedne je na osnovu zdravog razuma tačan stav o postojanju Boga, a za druge, stav o njegovom nepostojanju. Zbog ovih nedostataka zdravorazumskih znanja, naša aktivnost se na njih ne može osloniti, već se mora rukovoditi višim oblicima znanja, tj. **naučnim znanjima**, koje odlikuje objektivna istinitost, a time visok stepen uspešne primene u praksi, predviđanju i menjanju toka događaja. Da bi to postigla, svaka nauka ima određeni predmet svog izučavanja. Po predmetima, koje čine pojedine oblasti stvarnosti, nauka se deli na pet velikih grupa: 1. Matematičke, 2. Prirodne (fizika, hemija, biologija...), 3. Psihološke, 4. Društvene (politička ekonomija, pedagogija, istorija, sociologija...), 5. Filozofske. U zavisnosti od svog predmeta, svaka nauka ima i svoje specifične metode tj. puteve dolaženja do istine. Ništa na svetu nije toliko podložno sumnji kao istina. Naime, šta je istina, a šta neistina, šta je aksiom, a šta dogma, šta je čovek, a šta njegova senka, nije često lako saznati. Sva pitanja i odgovori mogu se sažeti na sledeći način: postoji istina kao cilj i istina kao sredstvo. Tamo gde istina prestaje da bude cilj i pretvara se u sredstvo, na toj tački istina se pretvara u laž, aksiom u dogmu, a čovek kao subjekt istine postaje predmet manipulacije, jer izlazi iz sfere antropologije i postaje predmet teologije i ideologije. Na pitanje koji je pravi put istine, odgovor daje dosadašnje istorijsko nasleđe: "Iako je istina prava retkost, ponuda je uvek veća od potražnje." (Kuka, M. 2011,2020,2021).

PREGLED LITERATURE

Naučno definisanje emocija je kompleksno, jer je multidisciplinarno tj. uporedno daje odgovore na mnoga druga pitanja i filozofske dileme. Britanski filozof i matematičar Bertrand Rasel (1872 - 1970) primetio je da naučnici koji misle da izučavaju neki prost fenomen, vremenom shvate da je pitanje, npr. „zašto je nebo plavo?“ mnogo komplikovanije

nego što su mislili. Na isti način pitanje „šta je emocija?“ nudi odgovore koji su ispunjeni neodređenostima, koji ne prihvataju jasna i transparentna definisanja poput brzine i toplote (Kagan, J. 2007). Često se postavlja pitanje, kako treba da mislimo o emocijama: kao o izgovorima za odgovornost ili neodgovornost, kao opasnim ili nebitnim, kao remetilačkim ili ključnim faktorima za našu racionalnost? Koji od aspekata emocija, tj. raznih čulnih, fizioloških, bihevioralnih, kognitivnih i društvenih fenomena koji tipično korespondiraju sa emocijama, treba da smatramo esencijalnim? (Solomon, R. C. 2008).

Emocija je proces koji se pokreće kada određena situacija, koja može biti spoljna (neki događaj ili osoba) ili unutrašnja (neka misao ili senzacija) dovede do promene u našem telu, ponašanju i opažanju. Takvu promenu možemo doživeti kao ugodnu ili neugodnu, tj. emocije pokreću reakcije i fizičke promene u našem telu koje nam pomažu u kontrolisanju situacije. Zato se može reći da su emocije rezultat složenog međudnosa kulturnih, sociostrukturnih, kognitivnih i neuroloških sila, a naš cilj je da shvatimo kako su one povezane (Turner, J. H., Stets, J. E. 2005). Takođe, moguće je tvrditi da su emocije prirodne vrste, koje imaju zajedničke karakteristike i poreklo u ljudskoj prirodi (Izard, C. E. 2007). Međutim, postoje istraživanja emocija koja upućuju na dokaze da zasebne emocije poput sreće, tuge, besa i anksioznosti izazivaju konkretne i specifične promene u spoznaji, ponašanju, proceni, iskustvu i fiziologiji individue (Lench, H. C., Flores, S. A., Bench S. W. 2011). Neurofiziološki pristup emocijama upućuje na pretpostavke da su određeni psihološki procesi posredovani aktivnošću grupe neurona koji su locirani na istom fizičkom mestu. Ima dovoljno empirijskih dokaza za tvrdnju da postoji skup složenih, odvojenih i međusobno različitih emocionalnih reakcija u autonomnom nervnom sistemu (Levenson, R. W. 1992). Neurološke determinante muških i ženskih emocija M. Kuka je opisao u naučnom radu *Psychophysical, neurological and sociological dualisms of the sexes in the function of an incompatible male-female communities* (Kuka, M. 2023).

Emocije se manifestuju na više načina: 1. fiziološki, 2. izražajno (ponašajne), 3. subjektivno (doživljavanje). **Fiziološka manifestacija** doživljene emocije pokazuje se kroz fiziološke promene: ubrzan rad srca, ubrzano disanje, pojačano lučenje hormona, napetost mišića itd. Funkcija fizioloških promena je u pripremi organizma za reakciju, a što su fiziološke promene jače, to je snažniji doživljaj emocije. **Izražajna manifestacija** emocije se pokazuje preko smeha, plača, gestikulacija, promena u tonu ili boji glasa itd. Izražajna manifestacija emocije je kombinacija verbalne i neverbalne komunikacije, sa ciljem prenošenja poruka kako se osećamo, šta nameravamo uraditi i šta očekujemo od drugih. S druge strane, ljudi prepoznaju tuđe emocionalne manifestacije, te se pripremaju i odlučuju kako će se ponašati. **Subjektivna manifestacija** emocije se pokazuje preko ličnih doživljaja: sreće, tuge, straha, ljubomore, ljutnje itd. Ove manifestacije nas usmeravaju da razmišljamo kako da kontrolišemo okolnosti sa kojima se susrećemo.

Emocije se najčešće kategorišu na osnovne i složene. Osnovne emocije se javljaju od rođenja i karakteristične su za sve ljude, tj. svi ih izražavamo na jednak način, nebitno od kulture kojoj pripadamo, te one proizlaze iz istih okolnosti kod svih ljudi (npr. gubitak drage osobe nas čini tužnima). Bitne karakteristike osnovnih emocija: 1. javljaju se u ranoj životnoj dobi, 2. izazivaju ih relativno jednostavne situacije, 3. kulturno su univerzalne, 4. javljaju se i kod slepih ljudi od rođenja, 5. mogu se identifikovati na osnovu izraza lica, 6. imaju specifičnu

organsku osnovu, 7. većina se može identifikovati i kod životinja, posebno kod viših primata. U osnovne emocije ubrajamo šest emocija: **ljutnja, radost, tuga, strah, gađenje, iznenađenje**. Sagledavano kauzalno, svaka osnovna emocija ima svoj uzrok i posledicu:

Ljutnja: uzrok je ishod suprotan očekivanju, a posledica priprema za delovanje u svom interesu. **Radost:** uzrok je ostvarenje želje, a posledica usvajanje ponašanja koje dovodi do prijatnog osećanja. **Tuga:** uzrok je gubitak nekoga ili nečega, a posledica traženje pomoći u cilju nadoknade izgubljenog. **Strah:** uzrok je uočavanje opasnosti, a posledica priprema za suočavanje sa opasnosti ili bežanje. **Gađenje:** uzrok je moralno ili fizički nepoželjna okolnost za nas, a posledica udaljavanje od nepoželjnog. **Iznenađenje:** uzrok je novost u okolini, a posledica usmeravanje pažnje na događaje u okolini.

Za razliku od osnovnih, složene emocije se razvijaju tokom odrastanja kroz različita lična iskustva i socijalne interakcije, tako da se ljudi međusobno razlikuju u doživljavanju i izražavanju ovih emocija. Složene emocije su npr. **krivnja, sram, ljubomora, ljubav**, itd. Ove emocije najčešće predstavljaju kombinaciju dve ili više emocija (npr. ljubomora može biti kombinacija ljutnje i straha ili tuge) ili različitih intenziteta neke od osnovnih emocija (npr. bes je ljutnja jakog intenziteta, a ljutnja se može tumačiti kao kazna koju sami sebi dajemo zbog nekog ponašanja).

MATERIJALI I METODE

Savremene društvene promene se manifestuju u svim sferama života, a kao uzroci za posledicu imaju pojedinačna i društvena adaptiranja na te promene. Emocionalna adaptiranja čoveka na promene su različita (ljutnja, radost, tuga, strah, gađenje, iznenađenje), ali uzrokovane društvene promene, posledično iniciraju emotivne promene.

Prva industrijska revolucija počela je tokom naglog društvenog razvoja u drugoj polovini XVIII veka, kada se ručna proizvodnja počela zamenjivati mašinskom. Druga industrijska revolucija (tzv. tehnološka industrijska revolucija), nastaje između 1870 - 1914. godine, a obeležava je pronalazak električne energije i masovna proizvodnja (izgradnja željezničkih pruga, a Ford Motor je prva kompanija koja je počela koristiti linijsku proizvodnju). Treća industrijska revolucija (tzv. digitalna industrijska revolucija) počinje krajem 60-tih XX veka, a obeležava je prelazak od analogne elektronike i mehaničkih uređaja, na digitalne tehnologije koje koristimo danas. Četvrta industrijska revolucija nam donosi promene u robotici, veštačkoj inteligenciji, nanotehnologijama itd. Ovim progresivnim društvenim pojavama, moramo dodati preko sto vođenih ratova u periodu 1914 - 1918 (Prvi svetski rat) do 2011 - 2023 (rat u Libiji, Siriji, Afganistanu, Ukrajini, Izrealu, Palestini, Nagorno Karabahu...) čiji su rezultati teritorijalne, demografske, ekonomske... katastrofalne posledice.

Naša neposredna i komparativna ispitivanja, zapažanja i percepcije, ukazuju da osnovne ljudske emocije (ljutnja, radost, tuga, strah, gađenje, iznenađenje) moraju biti dopunjene nekom novom emocijom, nastalom kao rezultat trajnih društvenih promena. U našim istraživanjima (intervjui, ankete), sprovedenim od 2020. - 2023. godine, učestvovalo je 592

ispitanika (žene/muškarci: 278/314, prosečna starost 43 godine. Istraživanje je sprovedeno u Republici Srbiji (Beograd, Novi Sad, Niš, Zrenjanin, Leskovac).

ANKETA

Ova anketa je anonimna i koristi se isključivo u ispitivanje potencijalnog uticaja društvenih promena na emocije kod čoveka

1. Pol: (a) muški (b) ženski

2. Koliko imaš godina: _____

3. Šta si po zanimanju: _____

4. Da li si zaposlenem i gde radiš: _____

5. Da li radiš u struci za koju si se školovao: _____

6. Moja plata zadovoljava moje životne potrebe:

(a) u potpunosti se slažem (b) slažem se (c) nemam stav (d) ne slažem se (e) u potpunosti se ne slažem

7. Da li si u braku, i ako jesi koliko godina: _____

8. Imaš li dece (koliko dece): _____

9. Živim u vremenu naglih i intenzivnih društvenih promena

(a) u potpunosti se slažem (b) slažem se (c) nemam stav (d) ne slažem se (e) u potpunosti se ne slažem

10. Navedi barem tri nagle i intenzivne društvene promene koje utiču na tvoj život:

11. Zaokruži koja osećanja navedene društvene promene kod tebe izazivaju:

(a) ljutnja (b) radost (c) tuga (d) strah (e) gađenje (f) iznenađenje

12. Postoje li još neka osećanja koje navedene društvene promene kod tebe izazivaju:

13. Živim u skladnom braku:

(a) u potpunosti se slažem (b) slažem se (c) nemam stav (d) ne slažem se (e) u potpunosti se ne slažem

14. Da li navedene društvene promene utiču na tvoj brak:

(a) da (b) ne

15. Navedi na koji način društvene promene utiču na tvoj brak:

Zahvaljujemo Vam se na učestvovanju u ovoj anketi

Slika 1: Istraživanje koje je ispitivalo potencijalni uticaj društvenih promena na ljudske emocije

Naša neposredna i komparativna ispitivanja, posmatranja i zapažanja, ukazuju da se osnovne emocije kod čoveka (ljutnja, radost, tuga, strah, gađenje, iznenađenje) moraju dopuniti nekom novom emocijom, nastalom usled permanentnih društvenih promena. S obzirom na generacijsku izloženosti ljudi permanentnim društvenim promenama, ta nova osnovna emocija se počinje javljati od rođenja, uočava se kod sve većeg broja ljudi, nebitno od njihovog kulturnog nasleđa. Ta nova osnovna emocija po nama je **ambivalencija**, koja se u psihoanalizi koristi da opiše postojanje suprotnih osećanja prema istom objektu (osobi, predmetu, pojavi). Na primer, čovek se raduje novom tehnološkom dostignuću, jer će ga konformistički koristiti u životu, ali ga isto tehnološko dostignuće zabrinjava, izaziva strah... ne zna u kom cilju će se koristiti (npr. čekićem možemo ukucati ekser, ali i ubiti čoveka), tržišno će smanjivati potrebu za zaposlenjem a povećati ponudu za kojom nema potrebe (gubitak posla i egzistencije). Termin “tolerancija na ambivalenciju” je uveo švajcarski psihijatar Paul Eugen Bleuler (1857 - 1939) na kongresu švajcarskih psihijatara u Bernu, govoreći o šizofreniji. Opisao je simultano prisustvo kontradiktornih osećanja prema objektu ili osobi, koje se ispoljavalo u nerazrešivom suprotstavljanju dve različite tendencije u ponašanju (Bleuler, E. P. 1950). Austrijski psiholog Sigmund Freud (1856 - 1939) u istoriji bolesti „čoveka pacova“ (mladog advokata čije su se prisilne misli odnosile na pacove, mučenje i kažnjavanje) ukazuje da se sukob ljubavi i mržnje prema istoj osobi, može objasniti postojanjem opsesivnih misli (Freud, S. 1909). Za njega ambivalencija potiče iz biseksualnosti ljudskih bića, što znači da dete može simultano da voli i mrzi svoje roditelje. Mi smo ispitivanjima konstatovali da je u braku sve prisutnija ambivalencija (jedan od produkta procesa emancipacije žena), tj. prema bračnom partneru se u isto vreme oseća ljubav, radost... ali i ljutnja, mržnja... (Kuka, M. 2002, 2023). Dakle, **ambivalencija je nova osnovna emocija kod čoveka, produkt permanentnih društvenih promena, koja se u isto vreme manifestuje preko različitih, suprotstavljenih osećanja (ljubav, radost, ljutnja, mržnja), prema istom objektu (osobi, predmetu, pojavi)**. Kao svaka druga osnovna ili složena emocija, tako i ambivalencija ima svoj uzrok i posledicu.

Ambivalencija: uzrok su permanentne društvene promene (ratovi, izbeglištva, tehnološki napreci, nestabilna tržišta rada...), a posledica različita, suprotstavljena osećanja (neizvesnosti, strahovi, tuge, iznenađenja, radosti, ljutnje...).

Navešćemo dva primera, čije smo rezultate zapazili u našim istraživanjima, a koji upućuju na svakodnevnu izloženost savremenog čoveka ambivalentnim emocijama. Na primer, većina muškaraca uživa u gledanju fudbala, ali je današnja ponuda i potražnju za fudbalskim utakmicama, u odnosu na nekadašnju, u neskladu tj. savremeni čovek je zatrpan ponudom. Uzrok (velika ponuda) osećanje nekadašnje radosti, zadovoljstva... posledično transformiše u suprotno osećanje prema istom objektu (gledanju fudbala), jer inicira pitanja smisla, koji u

permanentnoj ponudi fudbala vide besmisao, gađenje, ljutnju... Istraživanja su pokazala da žene, za razliku od muškaraca, više vole kupovati. S obzirom na sličan primer velike ponude, žena koja se u kupovini odlučila za konkretan artikal (manifestovana emocija radost, zadovoljstvo...), ubrzo zbog sličnog ili u utisku boljeg artikla, koji vidi u velikoj ponudi, formira suprotno osećanje prema prethodnom izboru tj. izražava nezadovoljstvo, ljutnju, razočarenje itd.

Takođe, ustanovili smo da se kod savremenog čoveka, usled različitih ličnih iskustava i socijalnih interakcija, ambivalencija udružena sa strahom (npr. od egzistencije), izražajno i subjektivno manifestuje povećanom **samoživosti (sebičnosti)**. Smatramo da se sebičnost, s obzirom na sve izraženiju zastupljenost, može uvrstiti kao nova složena emocija, determinisana ambivalentnom neodređenosti i latentnim egzistencijalnim strahom, kao posledicom savremenih društvenih promena. Sebičnost se isključivo manifestuje u vođenju računa o sopstvenim potrebama i ličnoj koristi. Sebične osobe ne moraju biti isključivo loše, zle ili pokvarene, mogu biti izuzetno osetljive (npr. na bol drugog) ali skoro nikada ne nude svoju pomoć. Takođe, sebične osobe često izbegavaju neprijatne situacije (bolest, sahrane, bolnice), pod izgovorom da “ne mogu to podneti”, dok je osnovni motiv jedino želja da zaštite sami sebe.

REZULTATI I DISKUSIJA

Na osnovu ličnih iskustava i komparativnih analiza, zaključili smo da na isti način kao psiho - fizički kapaciteti (Kuka, M. 2020), tako su i emocije determinisane našim, po rođenju nasleđenim „emocionalnim kapacitetima“, koji se tokom života ne mogu menjati. Svaki pojedinac ima svoj način percipiranja i postupanja u određenim situacijama, a za to je odgovoran njegov temperament tj. spoljni odnos prema svetu, i njegov karakter tj. unutrašnje, mentalne, motivaciono - emocionalne, socijalne, kognitivne karakteristike, koje određuju reakcije na određene događaje. Upravo zbog svog karaktera, ali i okruženja u kojem se nalazi, pojedinac određuje životna pravila kojih se drži u interakciji sa drugima ljudim. Dakle, **naša „karakterna procena“ određenog događaja ili pojedinca, aktivira naše „osnovne emocije“, primarno “dominantnu emociju”, koja proizvodi reakciju tj. „emocionalni odgovor“ na određene događaje ili pojedince.** Može se zaključiti da npr. kompatibilne bračne parove čine jedinke srodnih „emocionalnih kapaciteta“ tj. emocionalne svesti, za poznavanje sopstvenih i prepoznavanje tuđih osećanja. Međutim, emocionalna kompatibilnost parova, za razliku od osnovnih emocija pojedinaca, može se menjati tokom vremena, zbog raznih psihosocijalnih faktora.

Svaki pojedinac poseduje svaku od osnovnih emocija (ljutnja, radost, tuga, strah, gađenje, iznenađenje, ambivalencija), ali je u njegovoj subjektivnoj i izražajnoj manifestaciji, jedna od tih emocija od rođenja dominantna, tj. najizraženija. Ako je od rođenja kod pojedinca izražajno dominantna osnovna emocija “radost”, ona će se manifestovati i u situacijama izazvane tuge i obrnuto. Na primer, izvor tuge usled gubitka bliske osobe, najčeće se fiziološki manifestuje preko smanjenja otkucaja srca, ubrzanog disanja, tišeg i sporijeg govora, plakanja, podignutih obrva, spuštenih usnana itd. Međutim, pojedinac čija je dominantana emocija radost, stanje tuge će brže prevazići, u odnosu na pojedinca čija je dominantna emocija ljutnja, tuga, strah, gađenje, iznenađenje ili ambivalencija. Pojedinac čija

je dominantna emocija radost, ne potiskuje tugu, ali je “sebi prikazuje” argumentima koje inicira dominantna emocija tj. radost. Dominantna radost transformiše tugu u blaže izražajnu manifestaciju (npr. ukoliko je umrla osoba koja nam je draga → argumenti osobe čija je dominantna emocija radost najčešće su: “otišla je na bolje mesto”, “život umrlih ostaje u uspomenu živih, dok ih se sećamo, živeće sa nama” itd.).

Iz većeg broja ličnih iskustava sa pojedincima koji su od rođenja ljuti, tužni ili radosni (izražajna i subjektivna manifestacija), zaključujemo da bez većih promena tokom života, ostaju ljuti, tužni ili radosni, nebitno od životnih okolnosti kroz koje prolaze. “Zato smo dominantne emocije kod ljudi, koje se tokom života ne mogu menjati, a manifestuje se fiziološki, izražajno i subjektivno, podelili u tri grupe. Prvu grupu nazvanu **Tiha** (boginja sreće), čine ljudi koji čim se probude, ničim izazvano, osim njima samima, kažu „dobro jutro“ i po toj nasleđenoj dominantnoj emociji nastavljaju živeti ostatak dana. Drugu grupu nazvanu **Mojra** (boginja dobra i zla), čine ljudi koji nemaju kapacitet da odmah po buđenju kažu „dobro jutro“, već im je potrebno vremena da se podignu na nivo emocionalnog funkcionisanja ljudi iz prve grupe, pa se može očekivati da kažu „dobar dan“. Dok se ne podignu na “nivo dobar dan“, a uvek je pitanje koliko dugo na tom nivou mogu funkcionisati, ova grupa ljudi najčešće funkcioniše kao ljudi iz treće grupe, nazvane **Erida** (boginja svađe i razdora). Ljudi iz treće grupe nemaju, niti mogu izgraditi “osnovnu emociju“ da bilo kada kažu „dobro jutro, dobar dan ili laku noć“, nebitno koliko im se ugađalo.” Postoji veliki broj kombinacija emocionalnog manifestovanja kod ljudi, ali samo unutar prethodno navedene tri osnovne grupe.

Međutim, opisana komparacija psiho-fizičkih kapaciteta čoveka sa kapacitetom računara, može se primeniti i na emocije. I ako su emocije po nama determinisane rođenjem, bez mogućnosti bilo kojih drugih uticaja na iste tokom života, postoje okolnosti koje emocije izražajno i subjektivno mogu transformisati. Iz ograničenog broja ličnih iskustava, ali potvrđenih u većem broju ispitivanja iskustava drugih, **zaključujemo da se po rođenju dominantno manifestovana osnovna emocija, može nekim jakim, spoljnim uticajem, transformisati u drugu dominantnu manifestovanu formu.** Ovaj primer bi se kod računara mogao opisati “resetovanjem” tj. ponovnim pokretanjem računara, vraćanjem na početno stanje.

Uzmimo za primer čoveka (roditelja) kod koga je dominantna emocija strah, koja se najčešće manifestuje preko plašljivosti. Zamislimo da se taj roditelj našao u situaciji ugroženosti života svog deteta (npr. dete zarobljeno u zapaljenom automobile, usled saobraćajne nesreće). Dovoljno jakim spoljnim uticajem može se inicirati “emocionalni reset” kod čoveka, koji će probiti neku dotada manifestovanu granicu (plašljivost), uleteti u zapaljena kola i spasiti svoje dete (manifestovana hrabrost). Ovo novo iskustvo može ali i ne mora biti emocionalno usvojeno, kao nova manifestovana forma, tj. strah se može potisnuti ali i ne mora, novootkrivenom i potvrđenom hrabrosti.

ZAKLJUČAK

Odrastanjem i izražavanjem u široj društvenoj sredini, mi „tražimo“ društvene vrednosti koje su usklađene sa našim afinitetima dok je njihovo ostvarenje determinisano našim po rođenju

nasleđenim i bitno nenemenjanim kapacitetima. Emotivno i psiho - fizički se izražavamo kroz procese: 1. **kultiviranja** tj. razvijanja osnovnih ljudskih sposobnosti kao što su: učenje jezika i metoda komunikacije, preuzimanje iskustva iz određene kulture i osposobljavanje za nezavisnost, 2. **socijalizacije** tj. procesa kojim se dete uvodi u pravila društvenog života, ali ujedno stvara vlastita merila i kriterijume ponašanja, 3. **individualizacije** tj. procesa kojim se razvija unutarnji sistem motivacije u skladu sa karakteristikama vlastite ličnosti. Međutim, s obzirom na generacijsku izloženost čoveka permanentnim društvenim promenama, te promene su inicirale i promene kod savremenog čoveka: 1. promena dotadašnje percepcije na društvenu stvarnost, 2. promena dotadašnje adaptacije na permanentne društvene promene, 3. promena subjektivnih i izražajnih manifestacija prema izvršenim adaptacijama, itd. U tom smislu, mi smo na osnovu naših istraživanja, osnovne emocije kod čoveka (ljutnja, radost, tuga, strah, gađenje, iznenađenje) dopunili jednom novom emocijom, nastalom usled permanentnih društvenih promena. Ta nova osnovna emocija je ambivalencija, koja se kao produkt permanentnih društvenih promena, u isto vreme manifestuje preko različitih, suprotstavljenih osećanja (ljubav, radost, ljutnja, mržnja...), prema istom objektu (osobi, predmetu, pojavi). Takođe, ustanovili smo da se kod savremenog čoveka, usled različitih ličnih iskustva i socijalnih interakcija, ambivalencija udružena sa strahom (npr. od egzistencije), izražajno i subjektivno manifestuje u povećanoj sebičnosti (samoživosti). Iz ograničenog broja ličnih iskustava, ali potvrđenih u većem broju ispitivanja iskustava drugih, zaključili smo da se po rođenju dominantno manifestovana osnovna emocija, može nekim jakim, spoljnim uticajem, transformisati u drugu, dominantno manifestovanu formu, koja može ali ne mora biti usvojena. Na kraju, smatramo da smo ovim radom, pionirski otvorili nove pravce istraživanja na širokom području upoznavanja čoveka.

ZAHVALNICA

Posebnu zahvalnost dugujemo **Kuka Mirjani**, na nesebičnoj pomoći u organizovanju i tehničkom realizovanju sprovedenih istraživanja.

LITERATURA

- Bleuler, E. P. (1950). *Dementia Praecox or the group of Schizophrenias*, New York, International Universities Press <https://philarchive.org/rec/BLEDPO-2>
- Britton, J. C., Phan, K. L., Taylor, S. F., Welsh, R. C., Berridge, K. C., Liberzon, I. (2006). *Neural correlates of social and nonsocial emotions: an fMRI study*. *Neuroimage* 31 (1): 397 - 409. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16414281/>
- Cacioppo, J. T., Berntson, G. G., Larsen, J. T., Poehlmann, K. M., Ito T. A. (2000). *The Psychophysiology of Emotion*. In: M. Lewis and J. M. Haviland - Jones <https://psycnet.apa.org/record/2008-07784-011>
- Cosmides, L., Tooby J. (2000). *Evolutionary psychology and the emotions*. In: M. Lewis and J. M. Haviland-Jones (eds.) (2000). *Handbook of Emotions*, Second edition, New York: Guilford Press, 91 - 115. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=85c3205786c34fd9013f3c6f87dca09ac1440524>

- Dawkins, M. S. (2000). *Animal minds and animal emotions*, American Zoologist 40 (6): 883 - 888. <https://academic.oup.com/icb/article/40/6/883/187667>
- Eisenberg, N. (2000). *Emotion, regulation and moral development*, Annual Review of Psychology 51: 665 - 697. <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.psych.51.1.665>
- Freud, S. (1909). *Notes upon a case of obsessional neurosis* <https://pep-web.org/browse/document/SE.010.0151A?page=P0151>
- Hammond, M. (2006). *Evolutionary theory and emotions*. In: J. E. Stets and J. H. Turner (eds.) (2006). *Handbook of the Sociology of Emotions*, New York: Springer, 368 - 385. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-387-30715-2_17
- Izard, C. E. (2007). *Basic emotions, natural kinds, emotion schemas, and a new paradigm*. Perspectives on Psychological Science 2 (3): 260 - 280. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26151969/>
- Kagan, J. (2007). *What is Emotion? History, Measures, and Meanings*. New Haven and London: Yale University Press. <https://psycnet.apa.org/record/2007-07886-000>
- Kuka, M. (2011). *Mnogo naučnika a malo nauke - gde je istina (So many scientists, but nowhere science - where is the truth)*, Belgrade. <http://www.kuka-grosmeister.com/ofbooks/index.html> → book number 56.
- Kuka, M. (2020). *Dualism of scientific knowledge and astrological interpretations*, International Journal of Science and Research, Chhattisgarh / India, Vol 9, Issue 12, 851 - 855. <https://www.ijsr.net/archive/v9i12/SR201214132806.pdf>
- Kuka, M, Panovski, M, (2023), *Causal connection of macro and micro systems in function of spatial - temporal resonance*, European Journal of Applied Sciences, Birmingham / United Kingdom, vol. 11, No. 6, 172 - 198. <https://drive.google.com/file/d/1kqxrIG-qCumGnsVmzgc6hQNGevcXtGXN/view>
- Kuka M., Kronic M., (2020). *The hypothesis of the predetermination of individual psychophysical capacities*, International Journal of Advanced Research, Indore / India, Vol 8, Issue 03, 865 - 869. <https://www.journalijar.com/article/32356/the-hypothesis-of-the-predetermination-of-individual-psycho-physical-capacities/>
- Кука М, Крунич М., (2020). *Гипотеза о генетической предопределенности индивидуальных психофизических способностей без возможного влияния на их потенциальное изменение*, Образование и наука в России и за рубежом, Москва / Россия, Vol. 76, 37 - 46. <https://elibrary.ru/item.asp?id=44473725>
- Kuka M., Talevski J., (2020). *Kuka-Kronic hypothesis about pre-determination of psychophysical capacities of an individual with inability to influence their change*, International Journal of Science and Research, Chhattisgarh / India, Vol 9, Issue 06, 66 - 68. <https://www.ijsr.net/archive/v9i6/SR20529134541.pdf>
- Kuka M., (2023). *Psychophysical, neurological and sociological dualisms of the sexes in the function of an incompatible male-female communities*, American Journal of Applied

- Science and Technology, New York / USA, Vol.03, Issue 05, 51 - 64.
<https://theusajournals.com/index.php/ajast/article/view/1238>
- Kuka, M. (2002). *Voli i dozvoli da te voli (Love and Allow to be Loved)*, Belgrade.
<http://www.kuka-grosmeister.com/ofbooks/index.html> → book number 4.
- Lench, H. C., Flores, S. A., Bench, S. W. (2011). *Discrete emotions predict changes in cognition, judgement, experience, behavior, and physiology: A meta-analysis of experimental emotion elicitation*. *Psychological Bulletin* 137 (5): 834 - 855.
<https://www.semanticscholar.org/paper/Discrete-emotions-predict-changes-in-cognition%2C-and-Lench-Flores/8c9e8583a154b8d75f5e4894fbdbd36e4de2956c>
- Levenson, R. W. (1992). *Autonomic nervous system differences among emotions*. *Psychological Science* 3 (1): 23 - 27. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/j.1467-9280.1992.tb00251.x>
- Lilibeth, G. A., Natividad, E. L. (2023). *Comparative Effectiveness of Indirect and Direct Teacher-Student Interaction Patterns in Science Instruction*, *American Journal of Multidisciplinary Research and Innovation*, Volume 2 Issue 3, 83 - 88 <https://journals.e-palli.com/home/index.php/ajmri/article/view/1666/743>
- Solomon, R. C. (ed.) (2004). *Thinking About Feeling: Contemporary Philosophers on Emotions*. Oxford: Oxford University Press. <https://psycnet.apa.org/record/2004-12371-000>
- Solomon, R. C. (2008). *The philosophy of emotions*, In: M. Lewis, J. M. Haviland-Jones and L. F. Barrett (eds.) (2008). *Handbook of Emotions*, New York: Guilford Press, 3 - 16.
<https://psycnet.apa.org/record/2008-07784-001>
- Sourav, B. (2023). *Motivation and Its Impact on Employee Performance*, *American Journal of Social Development and Entrepreneurship*, Volume 2 Issue 1, 22 - 25
<https://journals.e-palli.com/home/index.php/ajsde/article/view/1250/556>
- Turner, J. H., Stets, J. E. (2005). *The Sociology of Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://psycnet.apa.org/record/2005-05065-000>